

KARÁCSONYI SZOKÁSOK VÖLGYESEN ÉS OROMHEGYESEN

CHRISTMAS TRADITIONS IN DOLINE AND TREŠNJEVAC
BOŽIČNE TRADICIJE U NASELJIMA DOLINE I TREŠNJEVAC

SARNYAI BERIC KRISZTINA

MA, mester-tanító

Újvidéki Egyetem, Magyar Tannyelvű Tanítóképző Kar, Szabadka

beric.krisztina@gmail.com

ÖSSZEFOGLALÓ • A tanulmány a karácsonyi ünnepek néhány jellegzetes népszokását vizsgálja a vajdasági Völgyes és Oromhegyes településeken. A kutatás célja annak bemutatása, hogy a hagyományos karácsonyi szokások – mint amilyen a betlehemezés, a kántálás, az ünnepi étkezéshez és a családi együttlétéhez kapcsolódó rítusok – miként élnek tovább a helyi közösségek emlékezetében és jelenkori gyakorlatában. A dolgozat elsősorban kvalitatív módszerekre, terepmunka során gyűjtött interjúkra és helyi visszaemlékezésekre támaszkodik. Az elemzés feltárja a szokások egykori formáit, azok változásait, valamint azokat a társadalmi és kulturális tényezőket, amelyek a hagyományok fennmaradását vagy átalakulását befolyásolták. A vizsgálat rámutat arra, hogy bár a hagyományos közösségi keretek sok tekintetben átalakultak, a karácsonyi szokások továbbra is fontos identitásformáló és közösségépítő szerepet töltenek be a két település életében. A tanulmány hozzájárul a délvidéki magyar néphagyományok dokumentálásához és értelmezéséhez, valamint rávilágít a helyi kulturális örökség megőrzésének jelentőségére.

KULCSSZAVAK • karácsonyi népszokások, néphagyomány,
Völgyes, Oromhegyes, közösségi emlékezet

A KARÁCSONYI ÜNNEPKÖR SZOKÁSAI

A karácsonyi ünnepek az egyházi szokásokra utal. Kezdetét több határnap-hoz lehet kötni. Számíthatjuk Katalin-naptól, vagy akár az András-naptól is. A karácsonyi ünnepek nem azonos a téli ünnepek fogalmával (DÖMÖTÖR 1983: 152). Kalapis Zoltán *Élet, élet, csuda élet* című könyvében azt írja, hogy a téli ünnepek András-nappal kezdődik, hiszen ettől a naptól számolják a négyhetes adventi időszakot. Addigra befejeződött minden munka, és lezá-

rult a termelési ciklus (KALAPIS 2005: 8). Decemberben számtalan jeles nap van, melyhez az idők folyamán számos szokást társított a magyarság, mégpedig a következőket:

December 4. – Borbála napja. A Borbála-nap hiedelmei és szokásai hasonlítanak a Luca-naphoz (december 13.), ám a magyar nyelvterületeken nem terjedtek el annyira. Ezen a napon tilos volt fonni, a hiedelem szerint Borbála bedobná az ablakon az orsót, a fonál kóccá válna, és a marhák lábára tekeredne, azok pedig ennek következményeképp megsántulnának. Tiltólistás tevékenységnek számít a varrás, mert Borbála bevarrja a tyúkok fenekét. Söpörgetni se ajánlatos ezen a napon, mert elsöpörhető a szerencse. Paláston gyümölcságot tettek ezen a napon vízbe, hogy kivirágozzon karácsonyra, s ha ez megtörtént, a leány férjhez ment a következő évben. Doroszlón is élt ennek a szokásnak a hagyománya, ám nem volt köze a házassághoz, inkább a jó terméshez. Ha kinyílt a gyümölcságon a virág karácsonyra, akkor bő termést várhattak az évben (BÁCSKAY 2010).

December 6. – Szent Miklós napja. Ki ne ismerné a nagy szakállú, jóságos Mikulást, aki a krampuszokkal együtt érkezik, és ajándékokkal halmozza el a gyerekeket? Az óvodák és az iskolák nagyban segítették a népszerűsítését. Az 1950-es években a Télapó elnevezést kívánták bevezetni, orosz hatásra. A Mikulás szó a Miklós név szlovák megfelelője, s az 1800-as évek végén került a köznyelvbe. A kutatási eredmények alapján osztrák eredetű a szó. A szokás szerint a csizmát vagy a cipőt megtisztítva az ajtóba vagy az ablakba kell tenni, és ezekbe teszi a Mikulás a diót, cukorkát vagy a többi apró ajándékot. Az 1930–1940-es évek környékén vált ismertté kíséző figurája, a krampusz, aki virgácsot hoz a rossz gyerekeknek. Ma már jelmezes Mikulás érkezik az óvodákba, iskolákba, de akár a szülők munkahelyén is megjelenik. Baranyában úgy tartják, hogy a Miklós-napi idő előrejelzi a karácsonyi időjárást is (BÁCSKAY 2010: 183). Tátrai Zsuzsanna szerint a téli ünnepkörben az egyik legismertebb ünnep a Mikulás, amelynek az első előfordulása 1856-ból származik. Az Akadémiai Nagyszótár cédulaanyagában található róla az első adat. Az irodalomban először Jókai Mór tett róla említést. Maga a szó cseh, a szokást azonban osztrák eredetűnek vélik (TÁTRAI 1997). December 5-én estefelé a gyerekek hozzáláttak a cipő vagy a csizma tisztításához. Versenyeztek, hogy kinek lesz fényesebb a lábbelije. Mikor elkészültek, kirakták az ajtó elé a tiszta cipőket. Ha volt a közelben vállalkozó szellemű szomszéd, idősebb legény, sógor stb., akkor ő vállalta a szerepet, és beöltözött Mikulásnak a gyerekek kedvéért. Jelmezként szolgált a suba, a báránybőr sapka, arcát kenderből készült szakállal fedte. Nagy zörgéssel, zajkeltéssel érkezett a gyerekekhez. Zsákot emelt le a válláról, melyből virgácsok kandikáltak ki. Az ajándék szétosztását némi vizsgáztatás előzte meg hittanból, mégpedig az

ismertebb imádságokból. A csintalanabbakat megdorgálta, esetleg meg is suhintotta. Az ajándékok gazdagsága a család vagyoni állapotától függött. Még a szegényebb szülő is azon fáradozott, hogy gyermeke ne maradjon le a többi mögött, mert a gyerekek másnap beszámoltak egymásnak arról, hogy ki mit kapott a Mikulástól. Szerették volna, ha az ő gyerekük sem lóg ki a sorból. Ha a szülők meg akarták büntetni valamelyik szófogatatlan gyermeküket, akkor az édesség, cukorka mellé a cipőbe vöröshagyma, krumpli, virgács került (BARABÁS 1961: 69–70).

December 13. – Luca napja. Szinte a legtöbb hiedelem és szokás Luca napjához köthető. Rengeteg jóslás végezhető el ezen a napon. Számos tiltott munka jellemezte, és a lucaszéket is ekkor kezdték el készíteni. Bosnyák István így ír erről a napról: „Ha Luca reggelén férfi jár nálunk, akkor a szaporodás bika lesz, s ha nő jár leghamarább nálunk, akkor a szaporodás üdő lesz. Luca nap reggelén, mikor felkelünk, mindig várjuk, hogy ki jó leghamarább nálunk. Hogy a báránykák nyöstények lesznek, s a borjúcskák ünőcskék lesznek, vaj bikák lesznek” (BOSNYÁK 1982: 108). Sok helyen úgy tartották, hogy a fonás és a varrás tiltott, hiszen így elvarnák a tyúkok fenekét, és nem lenne tojás abban az évben. Ami viszont ajánlott volt, az a tollfosztás, hogy a tyúkok könnyen tojjanak. Tilos volt mosni és kenyeret sütni. Azt hitték, hogy aki mosni mer ezen a napon, kővé válik. Érdekeség még, hogy gonoszjáró napnak is tartották ezt a napot, ezért védekezni kellett a boszorkányok rontása ellen. Nem szabadott kölcsönadni semmit, hiszen ha a kölcsönadott tárgy a boszorkány kezére került, akkor az bajt hozott a házra. Jánoshidán a hiedelem szerint kísértet járt, ez volt a Luca-disznó. December 13-án sütötték a Luca-pogácsát. Jósoltak vele akár halált, akár jövendőbeli párt. Gombócfőzés is volt, ebből is a szerelmük nevét olvashatták ki az egyedülálló lányok. Ezen a napon vetették el a Luca-napi búzát, amely karácsony napjára szépen kizöldült. Ha szép zöld lett, akkor jó termés volt várható a következő évben. A lucaszék készítése is ezen a napon kezdődött el: „Luca-naptól karácsonyig csinálták a lucaszéket, vasnak nem volt szabad benne lenni. Kerek szék, három lábbal. Azt elvitték a templomba, ha készítője ráállt, meglátta róla, ki a boszorkány a templomban. A boszorkányoknak szarvuk volt, de azt csak a lucaszékről lehetett látni” (BOSNYÁK 1982).

December 21. – Tamás napja. Ógörög eredetű névről van szó. Jelentése csodálatos. Az, hogy fennmaradt valamilyen szinten, a *Szentírás*nak köszönhető, mivel Jézus egyik tanítványát is így hívták, és az ő emlékünepe ez a nap. A népnyelv hitetlen Tamásnak nevezi őt. Ez a megnevezés onnan ered, hogy az evangélium szerint Tamásban kételyek merültek fel Jézus feltámadásával kapcsolatban. Miután Jézus megjelent halála után a tanítványok előtt, ő nem volt jelen, és azt mondta a többi tanítványnak, ő csak akkor hiszi ezt

el, ha saját szemével is láthatja. Nyolc nap múlva Jézus ismételten megjelent, és ekkor Tamás is ott volt velük. Ezután tért vissza a hite. Természetesen nem ő az egyetlen, akit szentté avattak az idők folyamán Tamás néven (CSÖRGŐ 2012: 124).

December 24. és 25. – szenteste és karácsony, Ádám és Éva napja. December 24-e más néven karácsony böjtje. Ekkor van szenteste is, december 25-e pedig karácsony napja. A karácsony a kereszténység egyik legnagyobb ünnepe, Jézus születésének a napja. Ezzel kapcsolatosan az első adatokkal a 4. században találkozunk, Niceai János elmélete szerint Krisztus születését Rómában kezdték ünnepelni a 300-as évek közepe táján, I. Gyula pápa idején. Azután innen terjedt szét az ünnep a világ különböző pontjaira. Mindkét naphoz számos népszokást és hiedelmet párosíthatunk, amelyek részben a kereszténység előtti képzetekből, részben a téli napforduló mágikus eljárásai-ból táplálkoznak. Karácsony böjtjével indul az ünnep. Ezen a napon tilos volt dolgozni. Természetesen a ház körüli munkákat elvégezték, meg a takarítást, sütést, főzést, míg a férfiak kisépérték az udvart, bekészítették a tűzifát, takarmányt (ARTNER 1923: 15–18).

KUTATÁS OROMHEGYESEN ÉS VÖLGYESEN

Kutatásomban az oromhegyesi és a völgyesi időseket kérdeztem meg gyerekkori karácsonyukról. Az adatközlés módja szóban történt, mobiltelefonnal felvételeztem minden beszélgetést. A völgyesi beszélgetéseket 2015 novemberében rögzítettem, az akkori adatközlők ma már nem élnek, kivéve Gabi bácsit, aki fiatalkora óta külföldön él. Az oromhegyesi beszélgetéseket pedig 2019 decemberében rögzítettem, ugyancsak telefonnal. Sokszor nem is kellett kérdezni, hiszen adatközlőim maguktól meséltek.

Először a férjem nagyszüleivel készítettem interjút. Első oromhegyesi adatközlőm Petrik Erzsébet volt, aki Borsos néven született. 1943. március 14-én látta meg a napvilágot, gyermekkorát Oromhegyesen töltötte, jelenleg is ott él. Nyugdíjas, katolikus vallású. Ő a karácsonyra nem szép emlékként emlékezett vissza, mivel szegény sorsban éltek, így nem vágyik vissza az akkori időkbe. A következőképp mesélt nekem: Karácsony böjtjén, azaz 24-én a szülők a konyhában dolgoztak, főzték a bablevest, sütötték az üres kalácsot, főleg az édesanyja, a gyerekek várták az aznapi ebédet és a Jézuskát (másnapra). A szobát feltakarították, a padkát, a kemencét bemeszelték. Szétszórták a földön, az asztal alatt a szalmát, kukoricát (két cső kukorica összekötve, ezt is az asztal alá helyezték), illetve herét is tettek a szülei oda. Szakajtóba tették, ami megmaradt; ebben volt a morzsa, dióhéj, fokhagyma, egy-egy alma, mindenki számára dió, mindenkől csak egy szeletet kaptak az étkezés során. Este vár-

ták a betlehemeseket, akik behozták a díszletet is, a család örült a vendégeknek, megvendégtették őket; szép verseket szavaltak a betlehemező gyerekek. Karácsonykor, vagyis 25-én szármát (töltött káposztát) ettek és sült kacsát kompóttal, a maradékot 26-án fogyasztották el. 24-én szigorúan böjtöltek, azon a napon a háromszori étkezés volt engedélyezett, de kizárólag egyszer lehetett jóllakni. A fa tollkarácsonyfa volt, rajta dió, füge, egy-két szem cukor, a szülők díszítették a fát, mikor az apróságok elaludtak. A gyerekek alig tudtak elaludni az izgalomtól, annyira várták a Jézuskát. A gyerekek éjfélig misére mentek, ez kötelező volt. A fa az előszobában vagy a tisztaszobában állt. A tollkarácsonyfa tollból és drótból készült. Az ajándék nem volt nagy, egy-egy alma, netán dió, cukorka vagy valamilyen kis apróság. Habcsókból készített az anyukája babát, ezzel hónapokig játszott, nem hullott szét, mert kiszáritották, az újságból angyalfejet vágtak ki, azt ragasztotta rá az édesanyja. Karácsony napján nem dolgoztak semmit a szülők, csak a jószágnak adtak enni, nem szabadott mosni, söpörni, nem mehetek 24-én sehova, csak otthon lehettek, se szomszéd, se rokon nem mehetett át. 26-án a nagyszülőkhöz mentek karácsonyt köszönteni. A nagyszülőknél sem volt nagy ajándék, apróságot kaptak ott is: diót meg almát. Kérdeztem még a Télapóról is, róla keveset hallott abban az időben, nekik Mikulás és Jézuska volt. Mikulásra kitesztították a csizmát, kis ajándékot kaptak, általában csak egy zoknit, a rosszaknak pedig virgács járt. Ami jelentős ünnep volt a családjukban, az az aprószentek ünnepe (december 28.).

Második adatközlőm Petrik Ferenc, szintén oromhegyesi lakos, 1942. május 19-én született, gyermekkorát is itt töltötte. Nyugdíjas, katolikus vallású. Náluk is bableves volt a 24-ei vacsora, ők is ültettek búzát. Az asztal alá széna, kukorica, here került, ami január 6-áig bent állt a házban. Addig gyűjtötték a morzsát, majd kivitték a jószágnak. Az ajtó fölé tették egy szakajtóba, amíg a madarak meg nem ették. Ez egy hagyomány, „babonaság” volt náluk (így mondta ő), hogy az állatok ne legyenek betegek. A karácsonyfa tollból készült vagy glédicsből. Nagyon szegények voltak, sok helyen nem volt ilyen sem. A tanyán éltek a nagyszülei, ők glédicsfát vittek be a szobába, és a tüskéire aggatták fel a diót, szaloncukrot, fűgét, almát. Később, 14–15 éves kora után már több minden került a fára, édesanyja cukrot pirított, azt is fel tették a karácsonyfára. A tollkarácsonyfát nem ők készítették házilag, hanem volt egy mester, aki megcsinálta előre, és árulta őket a piacon. Ezeket a tollkarácsonyfákat hosszú évekig használták, akár 15–20 évig is. Év közben el volt rejtve a gyerekek elől, ha netán megtalálta valamelyik gyerek, akkor nagyon megfenyítették. A díszítés egyszerű, szegényes volt akkoriban. Kreppangyalka volt, illetve kreppcsillag állt a fa tetején. A fa az asztalon állt, ahol ettek. Ők hatan voltak a családban, apró ajándékot kapott mindegyikük. A kará-

csonyfát egy fazékba állították bele, megtöltötték darával vagy sárral, akár földdel, hogy ne dőljön el. Fenyőág nemigen volt gyermekkorában, az később volt, olyan tízéves kora után. A fa alatt nem volt betlehem, hanem két-három pohár Luca-búza, bárány, birka, juhász. Ezeket szárból készítették, a piacon szerezte be az édesanyja. Ezenfelül vattabárányok is voltak náluk. A Télapóra ő sem emlékszik, a kommunizmusához köti.

Harmadik adatközlőm Újházi Erzsébet (született Szabó), aki 1947. november 16-án született, gyermekkorát Felsőhegyen töltötte, de a 20-as éveitől Oromhegyesen él, mivel oda ment férjhez. Nyugdíjas, katolikus vallású. Így mesélt: A Luca-búzát már 13-án elültették gyermekkorában, ők öten voltak testvérek, illetve a nagyszülők is velük éltek, egy háztartásban. A nagypapa tette az asztal alá a szalmát, herét, szakajtóba zabot, búzát. 24-én bablevest és mákos tésztát ettek, illetve vacsora után volt fokhagyma, alma, méz, dió, ebből mindenkinek jutott egy-egy darab, ezenkívül volt kompót és kalács. Aprószentek napján pakoltak le az asztról (december 28-án), és a morzsát is gyűjtötték addig a szakajtóban. Szokás volt a kútba dobni egy almát, ennek az okát nem tudja. 24-én jöttek az ismerősök meg a gyerekek kártyázni. A szénát megszentelte az anyja, utána odaadták az állatoknak, akárcsak a búzát is december 28-án. Hely se volt, egy szoba és egy konyha állt a család rendelkezésére. (Érdekes számomra, hogy az előző két adatközlőnél tilos volt bárhova menni 24-én, viszont a harmadik adatközlő szerint ez megengedett volt az ő családjában.) A karácsonyfa kicsi volt, egy ág volt a fa. Dió volt rajta, mézeskalács, házi készítésű cukorka, vattapamacsok. Náluk Felsőhegyen nem volt jellemző a tollból készült karácsonyfa. 1966-ban jött Oromhegyesre, akkor az anyósáéknál csak tollkarácsonyfa volt. A szülők éjszaka díszítették fel a fát, meglepetés volt a gyerekek részére. Reggel ott állt a karácsonyfa, amit a Jézuska hozott. Szaloncukor nemigen volt akkoriban, kizárólag kristálycukorból készült néhány darab, különféle ízesítéssel. Volt olyan év a gyermekkorában, mikor újévkor lebontották a karácsonyfát, mert nem volt elég hely, utána mindjárt eldobták. A fa a tisztaszobában állt. Fazékba állították, a fazekat becsomagolták, hogy szebb legyen. Teleöntötték darával, hogy ne dőljön el. A fa tetején kreppangyalka volt, a fa alatt pedig vattából készült bárányok, amit a faluban lehetett megvenni. Betlehemet nem tettek a fa alá, csak a gyerekek jártak betlehemezni, a pap tanította őket. Kalácsot, cukorkát adtak nekik ajándékba. Az étkezések utáni morzsa is szent dolog volt, azt ki se vitték a házból, a szőnyeg alá söpörték, s csak 28-a után söpörték ki a szemetet. Templomba éjfél misére 24-én mentek, ott nem kaptak ajándékot. Az ő emlékezetében sem szerepel a Télapó. December 6-án volt Mikulás napja, a karácsonyi ajándékot pedig a Jézuska hozta.

Negyedik oromhegyesi adatközlőm Törteli Mihály volt, aki 1942. szeptember 26-án született Oromhegyesen, és ott is töltötte gyermekkorát. Ő a beszélgetés óta már elhunyt. Vallása katolikus, és nyugdíjas volt. Ők 24-én egy-egy almát, diót kaptak a szüleiktől. A szülők a városba mentek karácsony előtt, és fűgét hoztak a gyerekeknek. Az édesanyja fateknőben készített mákos tésztát. Reggelire egy kanál cukrot kaptak, vagy zsíros, illetve cukros kenyeret. Az asztal alatt széna, kukorica, here volt. A dióhajat az asztal alá gyűjtötték. Karácsony után odaadták az állatoknak, a morzsát is. A karácsonyfa tollból készült, még ma is megvan nekik a padlásán. A fa alá vattabárányokat tettek, azt az édesanyja készítette el. A karácsonyfát dobozba helyezték, és eltették a következő évre. A fa díszítése egyszerű volt, sárga cukorral, egy-két madárral, angyalkákkal, dióval, almával, sujtással, fűgével. A fa az ebédlőasztalon állt. Edénybe állították bele. Búza okvetlenül kellett hogy legyen alatta. 13-án ültették el. Betlehemet nem tettek alá ők sem, csak csacsit, juhászt. A fa köré térdeltek, imádkoztak, és alig várták, hogy megérkezzen a Jézuska. Apró ajándékokat kaptak: zoknit, diót, almát és hasonló dolgokat. Karácsony napján, reggel kapták az ajándékokat. Vízkeresztkor bontották le a fát, és elosztották a szaloncukrot. Ám olyan év is volt, hogy egész éven át állt a fa. Ekkor leolvadtak róla a szaloncukrok. Hatalmas telek voltak abban az időben, kint szerettek játszani. A Télapót nem ismerték ők sem, csak a Mikulást, aki december 6-án érkezett. Ki kellett tisztítani a csizmát az érkezése előtt. A Télapó a kommunizmus idején került a köztudatba, így emlékezett vissza. Reggel jött a Jézuska a fával, időben le kellett feküdniük 24-én. A betlehemesek 24-én este jöttek.

Völgyes szintén Magyarkanizsa községben található, a szülőfalum is egyben. Rendkívül kis település, 250–300 lélek között mozog össznépszerűségének száma a tanyavilággal együtt. Az interneten igen kevés információt találunk róla. Lélekszáma az 1950-es években még 1100 fő körül volt, azóta a falu lakosságának a száma csaknem a negyedére csökkent. Az általános iskola, az óvoda meg a pékség is bezárt. Egy működő kisboltja van csupán, az is naponta mindössze két órán át tart nyitva. Vasútállomását 2020 decemberében lebontották. A faluban az Aranykalász Művelődési Egyesület működik még, mely minden évben, július 15-e körül, megszervezi az aratóünnepséget. 2021-ben tartották a jubiláris harmincadikat. A Helyi Közösség épülete egykor az Almási család tulajdona volt. Az épületet közösségi teremként használják, például esküvőkhöz, de évek óta nem volt esküvő a faluban. Apai ági nagymám – Almási Eszter, később Berec, majd nagyapám halála után Tóth lett a neve – itt élt egykor a szüleivel.

A kutatások óta eltelt tizenegy év, és három adatközlőm időközben elhunyt (Nagy Franciska, Pósa Károly és Pósa Margit). Az első völgyesi néni,

akivel beszélgettem, Nagy Franciska volt, lánykori nevén Rövid. Ő 1936. március 5-én született Magyarakanizsán, de Völgyesen élt, és itt töltötte gyermekkorát, itt is hunyt el. Foglalkozása háziasszony volt. Katolikus vallású. 2015. november 21-én készült vele a beszélgetés. Ő úgy kezdte karácsonyhoz fűződő emlékeit, hogy december 24-én felkeltek, az első feladatuk az állatok körüli munka elvégzése volt már gyerekként. Majd anyjával főzni kezdtek. Pontosan tíz órakor volt az ebéd. A következőket ették: bableves, mákos tészta, méz, dió, alma, befőtt, kalács. Takarítottak is ezen a napon. Este éjféli misére mentek, addig szigorúan tilos volt húsfélét enni. Mikor hazaértek, kocsonyát ettek. Az ebédmaradékot az asztal alatti szakajtóba gyűjtötték. Idehelyeztek különböző morzsát, dió- és hagymahajat és hasonló ételhulladékot. December 25-én ugyanaz volt az ebéd, mint 24-én. Volt karácsonyfájuk, de igen szerény, csak egy faág; az asztalra tették, rá néhány díszgömb, szaloncukor és mézeskalács került. December 24-én díszítették fel: kiskorában a szülők, később pedig már ő és két bátyja. Vízkeresztkor bontották le, és szétosztották a rajta levő cukrot. Ajándékozás nem volt. Mindig imádkoztak a fa előtt, a templomban nagy karácsonyfa volt, oda is elmentek, és persze ott is imádkoztak. A ház nem volt feldíszítve, vendégek sem érkeztek aznap, se betlehemezők. Karácsony napján bent voltak a szobában, kártyáztak, játszottak (pl. malmoztak – ő ezt emelte ki), és sokat beszélgettek. A táj mindig havas volt, nagy hidegek voltak. Akkor sokkal hidegebb volt, mint most. Fehér volt minden évben a karácsony, ami csodálatos látvány volt. Ő egy dolgot hozna vissza a régi időkől, a fiatalságát. Mikulás szintén volt náluk is december 6-án. Ki kellett tisztítania reggelre a csizmáját, hogy kis apróságot kapjon bele a Mikulástól. A Télapó személye számára is ismeretlen volt az akkori időkben.

A második személy, akivel beszélgettem, Pósa (Cseszkó) Margit, aki 1944. március 26-án született. Katolikus vallású volt. 2015. november 21-én készült vele a beszélgetés. Emlékei szerint december 24-én korán keltek. Sütöttek, főztek anyjával együtt. Pontosan délben ebédeltek, a következők voltak az asztalon: bableves, mákos tészta, fonott kalács, dió, méz, fokhagyma, alma. Ebédidőig böjt volt, csak mézes pálinkát ihattak, de kizárólag a felnőttek. A karácsonyi abrosznak különös jelentősége volt, tilos volt kidobni a rajta levő morzsát, illetve az ebéd megkezdésétől tilos volt felkelni, mert az balszerencsét jelentett. Ha valaki felkel, akkor nem lesz abban az évben ülős tyúk. Így tartotta a babona. Az asztal alá két cső kukoricát tettek párban, illetve árpát, búzát, herét. Ez a jó termést jelképezte az új esztendőben. Az asztal alá szalmát helyeztek, ami a születendő kis Jézusra utalt. A karácsonyfa drótból és tollból készült. Söprűnyélre drótot erősítettek, rátekerték a tollat, befestették zöldre vagy krepp-papírt tettek rá, a fa az asztal közepén állt. Két nap után a kasznira tették. A Jézuska hozta az ajándékot és a karácsonyfát

december 24-én este. Mindig valami apróságot kaptak. A fára gömbök, szalancukor és mézeskalács került. Advent időszakában a vasárnapi mise reggel hat órakor vette kezdetét, ezt pásztorok miséjének nevezték. Erre menniük kellett. A karácsonyi mise pedig éjfélkor kezdődött, ezen szintén részt vett a család. A templom udvarában sorakoztak a párok, akik madarakat fogtak, és csillagszórókat kötöttek a galambok és verebek lábára, és elengedték őket. Ez a mai tűzijátéknak felelt meg, amit ma már biztosan betiltana minden állatvédő. A templomban nagy karácsonyfa állt. Otthon imádkoztak, énekelni nem énekeltek. A házat nem díszítették ki, adventi koszorú sem volt, és a karácsonyfa sem fenyőből készült. December 25-én délben ebédeltek, húslevest, húst, töltött csirkét, kacsát ettek. Utána ihattak bort, előtte nem. A család vett részt az ebéden, rokonok nem jöttek. Tilos volt a munka bármilyen formája, csak az állatok etetése volt megengedett. A mosogatás, söprögetés is tilos volt. Ha megtudta a falu valakiről, hogy karácsony napján dolgozott, azt lenézték. A morzsa az asztal sarkán állt, vászonzacskóba tették, a hasfájós gyerek hasára kötötték, vagy beteg jószágra. December 25-én nem hangoskodhattak, az emberek csak este mehettek el táncmulatságra, vagy valamelyik szórakozóhelyre. A nap folyamán beszélgettek, ettek, rádiót hallgattak, játszottak, gyönyörködtek a karácsonyfa szépségében. Ő is úgy emlékezett vissza, hogy hideg és fehér volt szinte minden évben a karácsony. Szerinte a gyerekek lelkesedését kellene visszahozni, mivel a mai gyerekek nem tudják megbecsülni azt, amijük van, illetve azt, amit kapnak. Régen örültek egy apróságnak, ma pedig a legdrágább dolgoknak sem tudnak szívből megörülni. A régi karácsonyok sokkal meghittebbek voltak, mint az utóbbi években.

Harmadik völgyesi adatközlőm Pósa Károly volt, aki 1938. január 16-án született Magyarakanizsán. Völgyesen élt. Katolikus vallású volt. Vele 2015. november 21-én rögzítettem a beszélgetést. December 24-én már nagyon várták a karácsonyi ebédet. Különös jelentősége volt annak, ugyanis az évnek azon a napján ettek legtöbbet. Az ebéd 11 órakor volt. A következőket ették: bablevest, mákos tésztát, fokhagymát, diót, mézet. Ebéd előtt állva elmondták az *Asztali áldást*. Ha ilyenkor átjött valaki a szomszédból, vagy bármilyen vendég érkezett a házhoz, akkor az szerencsétlenséget jelentett. Felkelni sem volt szabad az asztaltól ebéd közben. Az asztalon lévő morzsának gyógyhatása volt, és ebben mindenki hitt. Az ajándék mindig olyasmi volt, ami kellett, például cipő, ing, nadrág. Este gyalog mentek a tóthfalusi misére, megtettek négy kilométert a nagy hidegben, és alig várták Jézus születését. Este egy almát a kútba dobtak, és egészen vízkeresztig ott hagyták. Ha január 6-án kivették, és egészséges volt az alma, akkor egészséges lesz a család is az új esztendőben. A búzát december 13-án ültették el, vízkeresztkor szétosztották az állatoknak. Az asztal alatt széna volt és egy kukoricacső párban; ezek Jézust és

a jó termést jelképezték. A hulladékot sohasem dobták ki ebben az időszakban, az jelképezte a szerencsét. Egy fenyőág volt a karácsonyfa, amelyet egy vázában helyeztek el, és az almáriumon állt. A Jézuska hozta fehér lepedőben, kérdezte, hogy ki mennyit imádkozott. A karácsonyi mise előtt kötelező volt a gyónás. Otthon és a templomban imádkoztak. Csak a nagymama énekelt, akit mindig kinevettek a gyerekek. Vízkeresztkor osztották szét a fán lévő ajándékot, mindenki kinézte, melyik bárányt, cukrot szeretné. Időközben titokban lelopták a cukrot, a papírba szárdarabot tettek. Kikaptak a szüleieltől, ha ez kiderült. Sütemények sem voltak, csak üres kalács. Betlehemezni sem jött senki, illetve vendégek sem. Esetleg a nagyszülők, de akkor több napig ott voltak, nem csak a karácsonyi ebéden. A munka itt is súlyos bűnnek számított. Csak etetni volt szabad az állatokat, mást nem. Karácsony napján tilos volt hangoskodni, kiabálni, táncolni. Csendben kellett ünnepelni Krisztus születését. Karácsony másnapján, december 26-án már lehetett vendéglátóba menni. Mindig nagy havak voltak. A templomba is 50–60 centiméteres hóban mentek, de ez nem zavarta a gyerekeket. Ő nem hozna vissza mást a régi időkből, mert nagyon szegények voltak, és nem hiányzik neki az átélt időszak.

Utolsó völgyesi adatközlőm Berec Gábor volt, aki Völgyesen született, és ott is töltötte gyermekkorát, de fiatalkorában kiköltözött Németországba. 1945. február 14-én látta meg a napvilágot, katolikus vallású családban nőtt fel, de később, mikor megnősült, a felesége miatt áttért az adventista vallásra. A beszélgetést 2020. augusztus 29-én rögzítettem. Ez a beszélgetés interneten keresztül valósult meg. Ő így mesélt a gyermekkori karácsonyról: Az asztalon mindig fehér abrosz volt karácsonykor, az asztalt a család tagjai számára terítették meg, ő volt a legkisebb. Az asztal alá szakajtóba szénát, szalmát, kukoricát, diót, magvakat tettek. Néha kukoricacsövet, két darabot összekötve. Karácsony böjtjén bablevest ettek, mákos tésztát, almát, kenyeret, diót, mézet, fokhagymát. Az apja az almát annyi részre osztotta, ahányan voltak a családban. Mindenkinek meg kellett ennie egy-egy darabot. Ebéd vagy vacsora közben tilos volt felkelni az asztaltól, mert ha ez megtörténik, akkor a kotlós is fel fog kelni a tojásokról, és nem lesznek kicsisírkék. A vacsora megmaradt morzsái is fontosak voltak, hiszen ezt szakajtóba tették, hogy a kis Jézusnak legyen mit ennie, ha megérkezik december 24-én éjszaka. Körülbelül tízéves koráig glédicságot díszítettek fel, levágták róla a tüskéket, az ágakra liba- és kacsatollakat kötözött az édesanyja, drótokkal erősítette meg, rojtos papírokat tett rá, amelyek nagyon hasonlítottak a fenyőágakra, később glédics helyett az akácfa volt divatos, de a tollak és a drótok megmaradtak egészen az igazi fenyő és a műkarácsonyfa elterjedéséig. A karácsonyfát a Jézuska hozta. Édesanyja díszítette fel titokban. Krepp-papírt is használt, amelyet vékony

csikokra vágott, és sujtásként feltette a karácsonyfára, hogy szebb legyen. Ezenfelül festett dió is díszítette a fát. Mézeskalácsot is süttött az édesanyja, többféle formájút, amit ugyancsak felaggatott a fára, illetve egy-két almát is ráhelyezett. A fa tetején szép nagy kreppangyal volt, viszont vissza tud emlékezni egy olyan évre is, amikor egy nagy üvegtorony ékesítette a fát, a dísz színes üvegből készült. A karácsonyfát a tisztaszobában vagy az előszobában helyezték el, ahol nem aludt senki. Az éjféli mise kötelező volt a családban, ide a szülők és a gyerekek is elmentek. Az asztal alatti dolgok vízkeresztig (január 6.) ott maradtak, majd a szénát az állatoknak adták, hogy egészségesek legyenek. A fát évekig felhasználták, gondosan elrejtették a szülei a gyerekek elől. Ajándékok nem voltak, a fán lévő dió, alma, esetleg házi készítésű szaloncukor szolgálta ezt a célt. Emlékszik arra, hogy egyik karácsonykor játékot kapott, egy galambot, amelyet pálcával lehetett kerekeken tolni, és amikor tolt, akkor a galamb a szárnyaival repdesett. Abban a hitben volt, hogy a Jézuska személyesen neki hozta. Karácsony reggelén kapta, teljesen elbűvölte a játék. A karácsonyfa alatt volt ez az ajándék, a fa is gyönyörű volt, órákig állt és csak nézte. Másodikos korában hamarabb ért haza az iskolából, és észrevette, hogy az édesanyja és a nagynénje mézeskalácsból különböző figurákat készítenek: lovakat, szíveket stb., és hogy ők díszítik a fát. Hatalmas csalódás volt ez számára, hiszen ő azt hitte, hogy a Jézuska hozza ezeket az ablakon keresztül. Amikor ezt meglátta, akkor értette meg, hogy addig becsapták. Azt mondta, úgy érezte, hogy az ég szakadt le rá. Borzasztóan csalódott volt, és azóta nem szereti úgy a karácsonyt, mint régebben. A Mikulás december 6-án náluk is apróságot hozott a gyerekeknek. Télióra nem emlékszik, ahogy a többi

adatközlő sem. Megkérdeztem, emlékszik-e a tollkarácsonyfára, s körülbelül hány éves koráig volt ilyen fájuk. Ezt viszont nem tudta pontosan megmondani, mivel tizenöt évesen Szabadkára ment szakmát tanulni, addig megvolt a fa biztosan, a későbbiekre nem emlékszik. Nem nagyon járt haza, mert hétfőtől szombatig tanult és dolgozott, így vasárnap tudta kipihenni magát, emiatt nem is nagyon járt a szülői házba. Azt még megemlítette az adatközlő, hogy az édesanyja százegy éves korában hunyt el, és ha őt kérdeztem volna, akkor ő biztosan sok érdekes és ma már elfeledett dolgot tudott volna mesélni a karácsonyi hagyományokról, hiszen az 1900-as évek elején született. Ő úgy véli, hogy a régi idők karácsonya sokkal bensőségesebb és meghittebb volt, mint napjainkban. Akkoriban szó szerint a szeretet ünnepe volt, ma már a család se tud összejönni ezen az ünnepen, hiszen szerinte a gyerekek csak az okostelefont várják ajándékba a mai világban, és nem is értik, milyen fontos ez az ünnep. Régen ez közel sem volt így, már annak is örültek, ha egy diót vagy almát kaptak. A bibliai háttérrel pedig nagyon keveset tudnak, ami véleménye szerint negatívum. Elektronikus üzenetében így foglalta össze karácsonyi emlékeit:

„A negyvenes évek végén, háromtól öt éves voltam, amire vissza tudok emlékezni, nagyon szerettem játszani. Egyik karácsonykor kaptam egy galambot, amit egy hosszabb pálcával lehetett kerekeken tolni. Amikor toltam, a galamb szárnyaival repdesett. Ezt a Jézuska hozta személyesen nekem karácsony reggelén, mikor felébredtem. Azt úgy szerettem, hogy nem tudtam eleget vele játszani. Ott volt a szépen földíszített karácsonyfa csillogós szaloncukorral, piros, kék zöld, arany, ezüst színekben pompázott. Különböző figurák: lovak, kutya, macska, emberi alakok mézes tésztából kisütve. Csak álltam előtte és gyönyörködtem benne órahossziglan. Mindaddig, míg másodikos lettem, és az iskolából hazaértem, és láttam, hogy édesanyám és az egyik néném készítik a karácsonyfadíszeket. Addig úgy hittem, hogy a Jézuska hozta be az ablakon keresztül, mikor én aludtam. Mikor megláttam és megértettem, hogy be lettem csapva, úgy éreztem, hogy az ég szakadt rám! Borzasztóan csalódott voltam. Többé nem érdekelt engem a karácsony.”

ZÁRÓGONDOLATOK

Következtetésként elmondhatom, hogy merőben más volt a karácsony hatvan, hetven, nyolcvan évvel ezelőtt, mint minden más is a világon; így a karácsonyi szokások és hagyományok is megváltoztak azóta. A mai felgyorsult

világban kevés dolog maradt meg a régi hagyományok közül, például nem divat már a betlehemezés, nincs tollkarácsonyfa, nem kifejezetten a vallás miatt ünneplik a karácsonyt, vagy nem amiatt jön össze a család és a rokonság stb., ám vannak olyan dolgok, amelyek megmaradtak; például a mai napig a Jézuska hozza az ajándékot, a Mikulás személye is változatlan, Luca-búzárt ültetünk napjainkban is december 13-án, karácsonyi ebédet készítünk, éjfélt misére járunk, és az ajándékozás népszerűbb lett, mint egykor. Érdekes volt hallani személyesen ennyi történetet az idős személyektől, hiszen a mai ember számára elképzelhetetlen az a szegénység és nélkülözés, amelyet az adatközlők átéltek még nem is olyan régen.

IRODALOMJEGYZÉK

- ARTNER Edgár, dr. 1923. *Az ősegyház kommunizmusa*. Szent István Társulat, Budapest. http://ppek.hu/szit-pdf/Artner_Edgar_Az_osegyhaz_kommunizmusa_facsimile.pdf.
- BÁCSKAY Zoltán 2010. *Délvidéki magyar útikönyv*. Szerzői magánkiadás, Budapest
- BARABÁS Jenő 1961. *A néprajzi kutatás és az írásos források*. Akadémiai Kiadó, Budapest
- BEDÉCS Gyula 2006. *Szerbia a Vajdasággal. Bosznia és Hercegovina*. (Magyar Emlékek és Látnivalók.) B.K.L. Kiadó, Szombathely
- BOSNYÁK István 1982. *Szóakció. Adalékok egy nemzedéki szellemiség rajzához II*. Forum Könyvkiadó, Újvidék
- CSÖRGŐ Anikó (szerk.) 2012. *Hópibe karácsony*. Novum Kiadó, Budapest. ISBN: 9786068359267.
- DÖMÖTÖR Tekla 1983. *Naptári ünnepek – népi színjátszás*. Akadémiai Kiadó, Budapest
- KALAPIS Zoltán 2005. *Élet, élet, csuda élet. Bánsági és bácskai népismereti tudósítások*. A fényképeket és reprodukciókat Németh Mátyás készítette. Forum Könyvkiadó, Újvidék. <https://mek.oszk.hu/05500/05505/05505.pdf>.
- TÁTRAI Zsuzsanna 1997. *Jeles napok, ünnepi szokások*. Mezőgazda Kiadó, Budapest

ABSTRACT • The study examines several characteristic folk customs of the Christmas festive cycle in the settlements of Doline and Trešnjevac in Vojvodina. The aim of the research is to demonstrate how traditional Christmas customs – such as the Nativity play, carol singing, and the rituals associated with festive meals and family gatherings – continue to exist in the collective memory and contemporary practice of local communities. The paper primar-

ily relies on qualitative methods, including interviews conducted during fieldwork and local recollections. The analysis reveals the earlier forms of these customs, their transformations over time, and the social and cultural factors that have influenced the preservation or transformation of these traditions. The study shows that although traditional community frameworks have changed in many respects, Christmas customs still play an important identity-forming and community-building role in the life of the two settlements. The paper contributes to the documentation and interpretation of Hungarian folk traditions in Vojvodina and highlights the importance of preserving local cultural heritage.

KEY WORDS • **Christmas folk customs, folk tradition, Doline, Trešnjevac, collective memory**

SAŽETAK • Rad ispituje nekoliko karakterističnih narodnih običaja božićnog ciklusa u vojvođanskim naseljima Doline i Trešnjevac. Cilj istraživanja jeste da se prikaže na koji način tradicionalni božićni običaji – kao što su vitlejem-ske igre, kolendari, kao i rituali povezani sa svećanim obrocima i porodičnim okupljanjem – opstaju u kolektivnom sećanju i savremenoj praksi lokalnih zajednica. Rad se pre svega oslanja na kvalitativne metode, uključujući intervjuje i lokalna prisećanja prikupljena tokom terenskog istraživanja. Analiza otkriva nekadašnje oblike ovih običaja, njihove promene kroz vreme, kao i društvene i kulturne faktore koji su uticali na očuvanje ili transformaciju tradicije. Istraživanje pokazuje da, iako su se tradicionalni društveni okviri u mnogim aspektima promenili, božićni običaji i dalje imaju važnu ulogu u formiranju identiteta i izgradnji zajednice u životu ova dva naselja. Rad doprinosi dokumentovanju i tumačenju mađarskih narodnih tradicija u Vojvodini i ukazuje na značaj očuvanja lokalnog kulturnog nasleđa.

KLJUČNE REČI • **božićni narodni običaji, narodna tradicija, Doline, Trešnjevac, kolektivno sećanje**

Beérkezés időpontja: 2026. január 31.
Elfogadás időpontja: 2026. február 10.